

نامه‌های علامه اقبال لاهوری

«جلد دوم»

گزینش و ترجمه
دکتر محمد یونس جعفری و فرهاد پالیزدار

ویراستار
مسعود احمدی

بهار ۱۳۸۴

نشر همراه

نشر همراه

مدیر اجرایی: علی پالیزدار

تهران، خیابان آزادی، خیابان اسکندری جنوبی، پایین تر از آذربایجان، کوچه بوستان

سعدی، پلاک ۸۵، طبقه اول، تلفن: ۶۸۶۰۹۶۰

نامه‌های علامه محمد اقبال لاهوری «جلد دوم»

دکتر محمدیونس جمفری

فرهاد پالیزدار

ویراستار: مسعود احمدی

طراح روی جلد: حسین راه‌کوه

حروف‌نگار: فرهنگ توسعه (مریم فراهانی راد)

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۸۰۰ تومان

تاریخ انتشار: بهار ۱۳۸۴

نوبت چاپ: اول

حق چاپ و انتشار مخصوص نشر همراه است.

شابک دوره: ۹۶۴-۶۳۱۹-۳۱-۹ ISBN: 964-6319-31-9

شابک جلد ۲: ۹۶۴-۶۳۱۹-۳۳-۵ ISBN: 964-6319-33-5

اقبال لاهوری، محمد، ۱۸۷۷ - ۱۹۳۸.

Iqbal, Muhammad

نامه‌های علامه اقبال لاهوری / گزینش و ترجمه محمد یونس جعفری، فرهاد پالیزدار،
ویراستار مسعود احمدی. - تهران: نشر همراه، ۱۳۸۴ -

ج.

(دوره) 9-31-6319-964 ISBN

(ج. ۱) 7-32-6319-964 ISBN

(ج. ۲) 5-33-6319-964 ISBN

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. اقبال لاهوری، محمد، ۱۸۷۷ - ۱۹۳۸، Iqbal, Muhammad. - نامه‌ها و یادبودها.

۲. نامه‌های فارسی - قرن ۲۰. الف. جعفری، محمدیونس، گردآورنده و مترجم. ب. پالیزدار،

فرهاد، ۱۳۴۰ - گردآورنده و مترجم. ج. احمدی، مسعود، ۱۳۲۲ - ، ویراستار.

د. عنوان.

۸ فا ۶/۶

۷ ی ۷ الف / PIR ۹۲۳۹

ن ۶۶۷ الف

۱۳۸۴

۱۶۴۹۷ - ۷۸ م

کتابخانه ملی ایران

فهرست گیرندگان نامه

- ۹..... دکتر محمد حسین
- ۱۰..... آقای مولانا گرامی
- ۱۲..... مهاراجه کشن پرشاد
- ۱۳..... آقای اسلم جیراج پوری
- ۱۴..... آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۱۵..... آقای شیخ اعجاز احمد
- ۱۶..... آقای سید سلیمان ندوی
- ۱۷..... آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۱۸..... آقای وحید احمد بدایونی
- ۱۹..... مهاراجه کشن پرشاد متخلص به شاد
- ۲۰..... آقای سید سلیمان ندوی
- ۲۱..... دوشیزه فراولین اما وگناست
- ۲۲..... آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۲۴..... آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۲۵..... خانم کریم بی بی

۲۶	آقای گرامی
۲۷	آقای شیخ عطا محمد
۲۸	آقای خان محمد نیازالدین خان
۲۹	آقای شیخ نور محمد
۳۱	آقای خان محمد نیازالدین خان
۳۲	آقای خان محمد نیازالدین خان
۳۳	آقای شیخ نور محمد
۳۵	آقای خان محمد نیازالدین خان
۳۷	آقای مولانا گرامی
۳۸	آقای مولانا گرامی
۴۰	استاد محمد اکبر منیر
۴۲	آقای مولوی نورالاسلام
۴۳	آقای محمد دین متخلص به فوق
۴۳	آقای گرامی
۴۴	مہاتما گاندی
۴۶	آقای سید سلیمان ندوی
۴۶	آقای ضیاء الدین برنی
۴۷	آقای نور محمد
۴۹	آقای خان محمد نیازالدین خان
۵۰	دکتر نیکلسن
۶۰	آقای شیخ عطا محمد
۶۲	آقای مولانا گرامی
۶۳	آقای مولانا گرامی
۶۴	آقای خان محمد نیازالدین خان
۶۵	آقای مولانا گرامی
۶۶	آقای وحید احمد مسعود
۶۷	آقای وحید احمد مسعود بدایونی
۶۸	آقای اکبر الہ آبادی
۶۸	آقای سید عشرت حسین

۶۹	آقای مولانا گرامی
۷۱	آقای سید سلیمان ندوی
۷۲	مہاراجہ کشن پرشاد متخلص بہ شاد
۷۴	مہاراجہ کشن پرشاد متخلص بہ شاد
۷۵	آقای محمد نیازالدین خان
۷۶	آقای خان محمد نیازالدین خان
۷۷	آقای خان محمد نیازالدین خان
۷۸	آقای مولانا گرامی
۷۹	آقای مولانا گرامی
۸۰	آقای مولانا گرامی
۸۲	آقای مولانا گرامی
۸۳	آقای شیخ عطاء اللہ
۸۴	آقای مولانا گرامی
۸۵	آقای خان محمد نیازالدین خان
۸۶	آقای محمد ادیس
۸۷	آقای خان محمد نیازالدین خان
۸۸	آقای پیرزادہ غلام احمد متخلص بہ مہجور
۸۹	آقای مولانا گرامی
۹۰	آقای ضیاء الدین برنی
۹۰	آقای سید سلیمان ندوی
۹۱	پروفیسور محمد اکبر منیر
۹۳	آقای سید سلیمان ندوی
۹۵	آقای خان محمد نیازالدین خان
۹۵	آقای مولانا گرامی
۹۷	آقای شیخ اعجاز
۹۸	آقای شیخ عطا محمد
۹۹	آقای مولانا گرامی
۱۰۰	آقای مولانا گرامی
۱۰۱	آقای س . حبیب احمد

- ۱۰۳ آقای سید سلیمان ندوی
- ۱۰۴ آقای سردار م. ب. احمد
- ۱۰۵ آقای اکبر شاہ نجیب آبادی
- ۱۰۵ آقای خواجہ حسن نظامی
- ۱۰۶ آقای شیخ عطا محمد
- ۱۰۸ آقای مولانا گرامی
- ۱۰۹ مہاراجہ کشن پرشاد
- ۱۱۰ آقای گرامی
- ۱۱۲ آقای میر سید غلام بیگ
- ۱۱۳ آقای عبدالماجد دریابادی
- ۱۱۳ آقای گرامی
- ۱۱۴ آقای مولانا گرامی
- ۱۱۶ آقای عبدالواحد ہنگلوری
- ۱۱۷ پروفیسور اکبر منیر
- ۱۱۸ آقای مولانا گرامی
- ۱۲۰ آقای مولانا گرامی
- ۱۲۲ صفری بیگم، همسر آقای ہمایون میرزا
- ۱۲۳ مہاراجہ کشن پرشاد
- ۱۲۴ آقای مولانا گرامی
- ۱۲۵ آقای محمد دین متخلص بہ فوق
- ۱۲۶ آقای گرامی
- ۱۲۷ آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۱۲۸ آقای عبدالماجد دریابادی
- ۱۲۹ آقای گرامی
- ۱۳۰ آقای خان محمد نیازالدین خان
- ۱۳۱ آقای میرخورشید احمد
- ۱۳۳ آقای میرخورشید احمد
- ۱۳۳ آقای میرخورشید
- ۱۳۴ سردیر روزنامہ زمیندار

- ۱۳۶ آقای خان محمد نیازالدین خان.
- ۱۳۷ آقای میرخورشید احمد.
- ۱۳۸ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۳۹ آقای خان محمد نیازالدین خان.
- ۱۳۹ آقای سردار عبدالرزاق متخلص به نشتر.
- ۱۴۰ آقای خان محمد نیازالدین خان.
- ۱۴۱ آقای عبدالماجد دریابادی.
- ۱۴۲ صفری خانم همسر آقای همایون میرزا.
- ۱۴۲ آقای گرامی.
- ۱۴۴ مهارجه کشن پرشاد متخلص به شاد.
- ۱۴۵ آقای گرامی.
- ۱۴۷ دکتر روبن لوی.
- ۱۴۸ آقای سید محمد سعید جعفری.
- ۱۵۱ آقای پیرزاده ابراهیم حنیف.
- ۱۵۲ دکتر بیامین هاشمی.
- ۱۵۲ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۵۳ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۵۴ دکتر هادی حسن.
- ۱۵۷ استاد محمد اکبر منیر.
- ۱۵۸ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۵۹ آقای محمد دین متخلص به فوق.
- ۱۵۹ آقای خان محمد نیازالدین خان.
- ۱۶۰ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۶۳ آقای سید محمد سعید جعفری.
- ۱۶۴ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۶۴ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۶۵ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۶۷ آقای سید سلیمان ندوی.
- ۱۶۸ آقای سید سلیمان ندوی.

۱۶۹	آقای گرامی
۱۷۰	آقای گرامی
۱۷۱	مهاذاجه کشن پرشاد متخلص به شاد
۱۷۲	آقای سجاد حیدر یلدرم
۱۷۳	آقای خان محمد نیازالدین خان
۱۷۴	پروفسور سردار محمد
۱۷۵	آقای صوفی مصطفی متخلص به تبسم
۱۷۸	آقای شیخ عطا محمد
۱۸۰	آقای ج. پ. تمپسن
۱۸۱	آقای آ. ر. چنگیز
۱۸۳	آقای وصل بلغرامی
۱۸۳	آقای وصل بلغرامی
۱۸۴	آقای گرامی
۱۸۵	آقای سید سلیمان ندوی
۱۸۷	آقای سید سلیمان ندوی
۱۹۰	آقای سید سلیمان ندوی
۱۹۲	استاد محمد شریف
۱۹۳	آقای محمد دین متخلص به فوق
۱۹۴	آقای عبدالله چغتای
۱۹۴	خواجه شمس الدین
۱۹۵	مدیر روزنامه زمیندار
۱۹۵	آقای گرامی
۱۹۶	آقای گرامی
۱۹۷	آقای عبدالمجید متخلص به سالک
۱۹۸	آقای سید سلیمان ندوی
۱۹۹	آقای سید سلیمان ندوی
۱۹۹	آقای خان محمد نیازالدین خان
۲۰۰	آقای تمکین کاظمی
۲۰۱	پروفسور محمد اکبر منیر

لاهور

نامه به دکتر محمد حسین

۷ فوریه ۱۹۱۹

۱۸ بهمن ۱۲۹۷

خدمت محترم جناب شاه صاحب

اگر دلی مملو از درد باشد، بهترین وسیله اظهار آن درد شعراست. جدایی از برادر باعث شد که به سخن بگرایید. ابیاتی که در این باره سروده‌اید برای سنگ مزار مناسب نیست. قطعه‌ای را که حاوی تاریخ وفات می‌باشد خدمت‌تان ارسال می‌نمایم: آن را حکاکی نموده، روی آرامگاه‌شان نصب نمایید. اتفاقاً این ماده تاریخ الهامی است:

سید والا نسب نادر حسین

در ره صدق و صفا جولانگری

چون جد خود از جهان مظلوم رفت

آن گسروهی صادقان را سروری

گفت: هاتف مصرع سال رحیل

گشت سید را یزید کافری^(۱)

۱. بر اساس حروف ابجد سال وفات شخص مذکور ۱۳۴۷ قمری است. م

۱۶ مارس ۱۹۱۹

۲۵ اسفند ۱۲۹۷

جناب مولانا گرامی! السلام علیکم

به به، چه خوب! گرامی ملاقات با اقبال را تقریباً یک سال به تعویق انداخت و حالا از وی می‌خواهد پس از دریافت همین یک نامه به دیدنش برود.

جناب گرامی! انجام این کار به این زودی ممکن نیست. حقیقت این است شاعر هر قدر بلند نظر باشد به همان اندازه خوش قلب است. این انتظار شما منصفانه نیست. شما اول به لاهور تشریف بیاورید پس از آن اقبال عازم شهر جالندر خواهد شد.

من هم نامه آقای نیازالدین را دریافت نموده‌ام. از فیض مصاحبت با شما شاعری حسابی شده است. در واقع جایی که وی سخن‌سرایی را آغاز نموده، اوج و انتهای کار دیگران است. دیروز از شاعری هندو مسلک، ییتی به زبان فارسی خواندم. چه فکر بکر و خیال لطیف و ظریفی را بیان نموده. بسکه بی‌روی تو در پرواز رنگ گلشن است.

رشته نظاره بشدد بر هوا گلدسته را
در دهلی نواب لوهارو^(۱) را دیدم. می‌خواست برایش شعر بخوانم.
عرض کردم در حضور شما سخن‌سرایی خلاف ادب است.
به هر صورت چند بیت برای ایشان خواندم. باعث تعجب من است که مردم خیال می‌کنند من شاعرم و به خاطر همین از من می‌خواهند برای شنان شعر بخوانم، در حالی که من به شعر و سخن‌گویی علاقه و با آن سروکاری ندارم.

۱. فرمانروای امپراتوری به همین نام. م.

غزل شما بسیار زیباست.

عشق را لاف مزین کار تمام است اینجا

عشوه مفروش که محمود غلام است اینجا

جلوه افروز گرامی است به خاک پنجاب

آفتاب است ولی بر لب بام است اینجا

از مصراع دوم بیت اول ابیات فوق خوشم آمد. اگر چه گرامی پیر شده

است ولی هنر شعرگویی وی هنوز جوان و تازه است. واژه خام در این غزل

قافیه نشده است. بیتی درباره این مطلب نیز بسرایید. دیگر عرضی ندارم.

امیدوارم حال شما خوب باشد.

مخلص، محمد اقبال

یادآوری:

از قول من خدمت آقایان نیازالدین خان و امیرالدین خان اظهار ارادت

بنمایید.

نامه به مهاراجه کشن پرشاد

لاهور

۲۹ مارس ۱۹۱۹

۹ فروردین ۱۲۹۸

سرکار والاتبارا!

نامه گرامی با بسته‌نی از کتاب‌ها دریافت گردید. برای آن یک دنیا ممنون و سپاسگزارم. مثنوی‌یی که تحت عنوان آینه وحدت سروده شده از نظر سلامت و روانی بیان و اظهار افکار، بسیار مورد پسند واقع شد. از ایزد متعال خواستارم در این هنر هر چه بیشتر پیشرفت نمایید.

عازم شهر دهلی شدم و در آن‌جا دو مرتبه شرف زیارت روضه متبرکه حضرت نظام‌الدین اولیا را یافتم ولی نتوانستم خود را به آستانه مبارکه پیوسته برسانم. انشاءالله هر وقت به آن طرف رفته، بدان‌جا رسیده و به زیارت آن بقعه منوره مشرف شدم، مراجعت خواهم نمود.

خواجه حسن نظامی محفل قوالی بسیار خوبی ترتیب نمود. واقعاً جای‌تان خالی بود. از خداوند متعال خواهانم از سعادت ملاقات با جنابعالی بهره‌مند شوم و درددل کنم. متأسفانه شهر حیدرآباد بسیار دور است و عزم اقبال، زبون و ناتوان. اگر این‌طور نبود حداقل در طول شش ماه، اقبال از زیارت آستانه شاد شرف‌اندوز می‌گشت.

چند روز پیش مصراع‌ی به ذهنم خطور کرد و الان هم بروز می‌کند. شعری درباره این مطلب بسرایید و یا آن را به صورت بیتی درآوردید. این را خدمت مولانا گرامی نیز ارسال نموده‌ام و برای مولانا اکبر اله آبادی هم فرستاده خواهد شد. مصراع این است:

این سر خلیل است به آذر نتوان گفت

امیدوارم حال سرکار و همچنین تمام خویشاوندان خوب باشد.

مخلص دیرینه شما، محمد اقبال